ולרב חנן דאמר הוראת שעה היתה. ולדורות סגי בחד רובא קשיא הך ולא מיסתברא ליה למימר דהוראת שעה היתה שהתיר בתרי רובי אבל לדורות לא סגי אפילו בתרי רובי: **מאן** דמתני הא לא מתני הא. פי׳ בקונטרס דרב חנן לא מתני דבקרונות של צפורי היה מעשה ולא הוה אלא חד רובא ולפירושו לא פליגי לדורות לכ״ע בעינן תרי רובי ולא פליגי אלא במעשה היכי הוה ור״מ פי׳ דרב חנן לא מתני אבל ליוחסין לא וסגי לדידיה לדורות בחד רובא אבל קשה לפירושו לרב חנן תקשי ר׳ יוחנן בן נורי דאמר כמאן דסגי בחד רובא כדפריך לעיל ועוד דלא מיסתבר דשום אמורא יחלוק להתיר לאבל ליוחסין לא דרב גופיה קאמר לה בלא אמורא ולהכי אפירכא דרבי ירמיה לא משני מאן דמתני הא לא מתני הא: **אם** רוב עובדי כוכבים עובד כוכבים למאי הלכתא. לא מצי למימר לענין שלא להחזיותו דמאי איריא רוב עובדי כוכבים אפילו מחצה נמי דדוקא בכרוב ישראל קאמר רב דהוי ישראל להחזיותו: **להחזיר** לו אבדה. הוה מצי למימר להחזיותו כדאמר רב אלא נקט להחזיר לו אבדה דהוי רבותא טפי דאיסור גדול הוא משום למען ספות הרוה וגו׳ אבל להחזיותו לא הוי רבותא כל כך דהא מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל ואפי׳ לשמואל דאמר אין הולכין בממון אחר הרוב היינו במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן שבהיתר באו המעות לידו ומדעתו נתנם לו הלוקח אבל הכא מודי דאזלינן בתר רובא: **לא צריכא** דנגחיה תורא דידיה כו׳.

תימה דהכי נמי הוה מצי למימר מחצה על מחצה עובד כוכבים ומנגח תורא דידן לתורא דידיה [כולה מילתא הוי מצי למימר לענין נגיחה אלא ניחא בכל חד למאן דבר חדש. מהר״ם]:

הדרן עלך בתולה נשאת

האשה. אם יש עדים שיצאת בהינומא כו׳. בדלא נקיטא כתובה אייתי דאי איכא כתובה ניחוש כתובתה אם היא בתולה או אלמנה ואפילו למ״ד [ב]הטוען אחר מעשה ג״ד ואמר פרעתי נאמן מ״מ אין נאמן לומר כאן אלמנה נשאתיך מגו דאי בעי אמר פרעתי דמגו במקום עדים הוא:

ומודה רבי יהושע באומר שדה כו׳ דנאמן. מתוך פירוש הקונט׳ משמע דדוקא כשאין הלה מודעו ונאמן במגו דאי בעי שתיק אבל אם מודעו אינו נאמן ואינו נראה דהא קתני סיפא ואם יש עדים כו׳ משמע דדוקא אם יש עדים שהיתה של תביע אינו נאמן אבל אם אין עדים אע״ג דהלה מודעו נאמן מגו דאי בעי אמר לא היתה של אביך מעולם מדלא נקט אם מודעו אינו נאמן ובגמרא נמי פריך וליתני שדה זו שלך היתה משמע דבהלה מודעו אייתי ולכך משיב ודאי אם שלך היתה ולקחתיה ממך אבל אם לא מודעו אין שייך לומר שלך היתה כי משמעת הוא יודע בעצמו דבר זה: דאי

ואין לך אלא מנה ושטר הכתובה אבד: **אם יש עדים.** על נשואיה שיצאת מבית אביה לבית בעלה: **בהינומא.** מיטטייבליד״ה שערה על כתיפיה. כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה: **אף חילוק קליות.** רגילים היו לחלק קליות לתינוקות בנישואי הבתולות: **קליות.** כשהבטולין לחין מייבשין אותן בתנור והן קליות ומתוקין לעולם: **ומודה ר׳ יהושע.** מפרש בגמ׳ [טז:] אהיכא קאי ומאי מודה: שהפה

בתולה נשאת

הדרן עלך בתולה נשאת

האשה [ג]שנתארמלה **או** שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך [ד]אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קליות ראיה ומודה רבי יהושע באומר לחבירו שדה זו של אביך היתה ולקחתיה הימנו שהוא נאמן שהפה

[ה]מצא בה תינוק מושלך אם רוב עובדי כוכבים עובד כוכבי׳ אם רוב ישראל ישראל מחצה על מחצה ישראל ואמר רב לא שנו אלא להחיותו [א]אבל ליוחסין לא ושמואל אמר לפקח עליו את הגל אשתמיטתיה הא דא״ר יהודה אמר רב בקרונות של צפורי הוה מעשה ולרב חנן בר רבא דאמר הוראת שעה היתה קשיא הא מאן דמתני הא לא מתני הא גופא מצא בה תינוק מושלך אם רוב עובדי כוכבים עובד כוכבים אם רוב ישראל ישראל מחצה על מחצה ישראל אמר רב לא שנו אלא להחיותו אבל ליוחסין לא ושמואל אמר לפקח עליו את הגל ומי אמר שמואל הכי והאמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב אלא כי איתמר דשמואל ארישא אתמר אם רוב עובדי כוכבים עובד כוכבים אמר שמואל [ב]ולפקח עליו את הגל אינו כן אם רוב עובדי כוכבים עובד כוכבים למאי הלכתא אמר רב פפא [ג]להאכילו נבילות אם רוב ישראל ישראל למאי הלכתא אמר רב פפא [ד]להחזיר לו אבידה מחצה על מחצה ישראל למאי הלכתא אמר ריש לקיש [ה]לנזקין ה״ד אי נימא דנגחיה תורא דידן לתורא דידיה לימא ליה אייתי ראיה דישראל את ושקול לא צריכא דנגחיה תורא דידיה לתורא דידן פלגא משלם ואידך פלגא אמר להו אייתי ראיה דלאו ישראל אנא ואתן לכון:

הדרן עלך בתולה נשאת

[ו]שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך [ז]אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קליות ראיה ומודה רבי יהושע באומר לחבירו שדה זו של אביך היתה ולקחתיה הימנו שהוא נאמן שהפה

מצא בה תינוק מושלך. משנה היא בסדר טהרות גבי עיר שישראלים ועובדי כוכבים דריס בה: **מחצה על מחצה ישראל.** לקמיה מפרש מאי איכא בין רוב ישראל למחצה על מחצה דפליג להו בתרי: **לא שנו.** דאם רוב ישראל ישראל: **אלא להחיותו.** ב״ד מצווין לפרנסו משום וחי אחיך עמך (ויקרא כה): **אבל ליוחסין לא.** דאם בת היא אסורה לכהן ואפי׳ ליכא למיחש משום אסופי כגון הכך דאמרינן בעשרה יוחסין (קידושין עג:) ד)משלטי הדמיה תלי פיתקא תלי קמיעא מיהו חיישינן שמא בת עובד כוכבים היא (ה) ולמ״ד גיורת פסולה לכהונה אפילו קטנה זו אסורה לכהן דתרי רובי בעינן ליוחסין: **ושמואל אמר אף לפקח עליו את הגל.** בשבת משבינן ליה לישראל: **אשתמיטתיה.** לרבי ירמיה: **הא דאמר רב יהודה.** דהכא נמי תרי רובי הוו: **ולרב חנן בר רבא דאמר.** משמיה דרב: **הוראת שעה היתה.** ואתם תרי רובי הוו וקאמר הוראת שעה היתה אבל לדורות לא בעינן תרי רובי: **קשיא הא.** דרב דאמר אבל ליוחסין לא אלמא רב תרי רובי בעי: **לא מתני הא.** דאמר רב יהודה אמר רב בקרונות של צפורי הוה מעשה ואם רב הוה הלכך הוראת שעה היתה: **מי אמר שמואל הכי.** דלענין פיקוח נפש בעינן רובא: **אין הולכין כו׳.** דאפילו בספק עובד כוכבים ספק ישראל ברוב עובדי כוכבים מפקחין: **ולענין פיקוח נפש אינו כן.** דאפילו ברוב עובדי כוכבים מפקחין דאין הולכין בה אחר הרוב: **למאי הלכתא.** כיון דאמר שמואל מפקחין עליו את הגל אלמא לאו עובד כוכבים הוא לכל מילי ולמאי הלכתא משיב ליה עובד כוכבים: **להאכילו נבלות.** בידיס וכ״ש שלא יחזירו לו אבידה ולנזקין: **להחזיר לו אבידה.** רבותא היא דמוציאין מיד ישראל הזוכה בה. ועוד דאמור רבנן (סנהדרין דף עו:) המחזיר אבידה לכנעני ה) עליו הכתוב אומר ו) למען ספות הרוה את הצמאה שהשוה מצריס ז) לאשיבתן של ישראל ונאמר ח) לא יאבה ה׳ סלוח לו: **מחצה על מחצה ישראל למאי הלכתא.** לאחזיר לו אבידה לא מצית אמרת דא״כ למאי הלכתא פלגיהו מהדדי: **לנזקין.** דתנן ב״ק (דף לז:) שור של ישראל שנגח לשור של כנעני ט) פטור ושור של כנעני י) שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם וישראל לישראל תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם: **חיליתא כו׳.** וקאמרת דדיינינן ליה כישראל ומחייבת ליה לשלם לו חצי נזקו: **לימא ליה.** ישראל אייתי ראיה דהא מחצה על מחצה הוא וספיקא הוא: **לא צריכא כו׳.** וקא תבע ליה ישראל נזק שלם לתם כדין כנעני ט) ואשמעינן תנא דכישראל דיינינן ליה ולא משלם אלא חצי נזק דא״ל אייתי ראיה:

הדרן עלך בתולה נשאת

האשה שנתארמלה או נתגרשה. ומודעת כתובתה: **והוא אומר.** אנתגרשה קאי. ולאלמנה היו רשין אומרים לה אלמנה נשאך אביו

עין משפט נר מצוה

צר א מיי׳ פט״ו מהל׳ אישות הלכה הלכה כה עוש״ע אה״ע סימן ד סעיף נג:

צה ב ג ד ה מיי׳ שם הל׳ כו וטור שו״ע שם סעיף לד:

א ו מיי׳ פט״ז מהלכות אישות הלכה כה עוור ש״ע שם סי׳ לו סעיף טו:

תוספות רי״ד

האשה שנתאלמנה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים ר״י אומר אף חילוק קליות ראיה. פי׳ הוא אומר אנתגרשה קאי ולאלמנה אומרים לה היורשים אבינו אלמנה נשאך ואין לך אלא מנה ושטר כתובה אבד אם יש עדים על נשואיה שיצאת מבית אביה לבית בעלה בהינומא שהיא סימן הבתולות כדמפרש לקמן וראשה פרוע שערה על כתפה וכך היה מוציאים הבתולות מבית אביהן לבית החתונה. אף חילוק וכו׳ דגילין היו לחלק מיני פירות וקליות שהיו מיבשין השבלים כשהם לחים בתנור והם מתוקין ובנשואי הבתולות נותנים ומחלקין מהם לתינוקות ואי איכא עדי הינומא אע״ג שהיא אלמנה גביא בעדי הינומא ואע״ג דאיכא למיחש לפרעון וכל טענה דהוה מצי למיטען איהו ב״ד טוענין בעבור היתומים גביא כתובתה דהכי אמרינן בשנים אוחזין הטוען אחר מעשה ב״ד לא אמר כלום דכל מעשה ב״ד כמאן דנקט שטרא בידיה דמי וחנן נמי בפרק הכותב הוציאה גט ואין עמה כתובה גובה כתובתה ולא מצי למטען פרעתי עד שיראה שטר כתובתה קרוע או שובר והתם מוכח דלא מבעי׳ במנה מאתים שהיא תנאי ב״ד דגביא אלא אפילו תוספת בלא כתובה נמי גביא ולא מהימן לומר פרעתיך הלכך ה״נ

מסורת הש״ס

א) מכסרין פ״ב מ״ז יומא פד:, ב) [נדרים לב״י המשום דלדשין ומי בהם ולא שימות בהם ומשמע שלא יבוא לידי מיתה כשום ענין לכך יש לחוש למיעוט ישראל. מ״ר], ג) ב״ב לב: [ושם איתא שנתאלמנה], ד) הגה״ה פי׳ משלטי הדמיה. מתוקנין אבריו. פיתקא. קמיע של כתב. קמיעא. קמיע של עיקרין דהא אסה על חייו והוסיף מתלמי שלוהבא אותו ולא הבליטתו לחוש, ה) בס״ת: [נגר. ו) [דברים כט], ו) בס״ת: נוחס, ח) [שם], ט) בס״ת: נכרי, י) כדאיתא בהנהדרין עו:, כ) כדאיתא בגיטין סט., ל) [ב״ק מו: וב״ב לב:], מ) [עי׳ תוס׳ ב״ק מו: ותוס׳ ב״מ כ: ד״ה איסורא ותוס׳ סנהדרין ג: ד״ה דיני ותוס׳ יומא פה:], נ) [עי׳ תוס׳ לקמן פח: ופט. בד״ה הוליאה וכו׳ ל״ג לי שמואל נית ליה דר׳ יוחנן וכו׳],

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה אבל כו׳ ולמ״ד גיורת. ג״כ בפרק הבא על יבמתו דף פ ע״ב:

לעזי רש״י

איצטייבליד״ה [אישייבליד״א]. פרועת שער.

מוסף רש״י

ואמר רב לא שנו. דאם רוב ישראל מחזקינן ליה לישראל, אלא להחיותו אבל ליוחסין. כגון אם נקבה היא שיבא להן מומר בה, לא. ואפילו ליכא למיחש לאסופי כגון הכך דאמרינן במס׳ קדושין (עג.) תלי בדיקולא תלי פיתקי רמי מומרא משלטי הדמיה, חיישינן שמא כותית היא וגיורת אסורה לכהונה, ואע״ג דרוב ישראל מעלה עשו ביוחסין, דבעינן תרי רובי (יומא פד:).

הדרן עלך בתולה נשאת

האשה שנתארמלה. וטוענת אבדתי כתובתי. ח״ל במקום אין כותבין כתובה, כדמפרש בכתובות (דשב״ם ב״ב צב ועי׳ לקמן סז:). היא אומרת בתולה נשאתני. ויש לי מאתים (שם). כתובתה מאתים. ואע״פ שאין לה עדים מעידים על כתוליה ואין יודעין אם נישאת כתולה או בעולה (שם).

שהפה שאסר. זה אינו יודע שהיתה של אביו אלא על פיו של זה ומה שאסר הרי התיר: **גמ' טעמא דאיכא עדיס. דילמה בהינומא: הכעל מהימן.** ולא אמרינן הואיל ומספקא לן על יום נישואיה אם בתולה היתה אם בעולה העמד אותה על חזקתה של קודם ומתחלה בתולה היתה: **היא נאמנת.** דאזיל בתר חזקה דגופה: **כברי ושמא.** גבי משארסתני נאנסתי היא טוענת ברי לי הוא והוא אינו טוען אלא שמא עד שלא ארסתיך דהא אינו יודע מתי נאנסה: **ודקארי לה.** למימר סתמא דלא כרבן גמליאל: **מאי קארי לה.** ומאי עלה בדעתו לאפוקי מדר"ג הא לא דמיא לה: **כיון דרוב נשים בתולות נישאות.** קרובה טענתה להיות אמת יותר משלו וכברי ושמא דמיא: **והכי נמי מסתברא.** דר"ג מודה בה דבעל מהימן: **אי אמרת בשלמא איירי ר"ג במודה.** דהך ריש הודאה הוא דקא מודה ר"ג לרבי יהושע ואמר אע"ג דפליגנא עלך בברי ושמא מודינא לך בברי וברי היינו דשייך למיתני בתריה ור' יהושע מודה לר"ג בהאומר לחברו שדה זו כו' דאע"ג דפליגנא בפ"ק [יב:] במשארסתני נאנסתי דאע"ג דאיכא למימר מגו דלא בעי שתיק ולא א"ל של אביך היתה כי אמר ליה נמי לקחתיה הימנו מהימן כדלקמן[ד]: **אלא אי אמרת לא איירי.** ריש במודה ר"ג מאי מודה רבי יהושע מאי שייך למיתנייה הכא ואהיכא קאי: **אמגו קאי.** אפלוגתא דאיכא למימר הא מגו בפ' קמא קאי וקאמר אע"ג דפליגנא במגו דהתם במגו דהכא מודינא כדלקמן: **אייא.** איכא מגו: **הרי כריסה בין שיניה.** ואינה יכולה לומר לא נבעלתי: **וקאמרה נבעלתי. ולכסר נבעלתי** מהימנא: **בשלמא לר' אלעזר דאמר.** בפרק קמא[ה] טענתייהו במנה ולא כלום מוכח עץ שלא הכיר בה אינה יכולה לתובעו אלא מנה והוא אומר דרוסת אים את ואין לך כלום איכא מגו דאי בעיא אמרה מוכח עץ אני תחתיך: [ו]**משארסתני.** אירע לי ונסתחפה שדהו ואינ לי מאתים: **וקאמרה.** מוכח עץ אני מעיקרא ולא תבעה אלא מנה מהימנא: **אלא לר' יוחנן.** דאמר[ז] טענתייהו במאתים ומנה שהיא מודעתו מאתים ליכא מידי בין תחתיו למעיקרא מאי מגו איכא: **הכא.** גבי שדה אין שור שחוט לפניך שיעלה על לב בעליו לתבוע מי שחטו כלומר אם שתק זה לא היו לו עוררים הלכך אי לאו דדבר פשוט הוא שלקחה הימנו לא היה אומר לו של אביך היתה הלכך אמרי' מגו אבל גבי לא מצא לה בתולים שור שחוט לפניך בתולים שלא מצא לה הם הסיתוהו לבא לב"ד ואע"פ שיש לה להשיב טענה טובה מזו לא אמרינן מגו דדלמא לא אסקה אדעתה א"נ מיערומי קא מערמא: **וכיון שרוב נשים.** קושיא היא: **יש לה קול.** והרבה יודעים שילאה בהינומא: שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואם יש עדים שהיא של אביו והוא אומר לקחתיה הימנו אינו נאמן: **גמ'** [א]**טעמא דאיכא עדים** הא ליכא עדים בעל מהימן לימא תנן סתמא דלא כרבן גמליאל דאי ר"ג הא אמר איהי מהימנא אפילו תימא רבן גמליאל עד כאן לא קאמר ר"ג התם אלא בברי ושמא אבל הכא בברי וברי לא אמר [ב][ג]ודקארי לה מאי קארי לה הא ברי וברי הוא [ד]כיון דרוב נשים בתולות נישאות כי ברי ושמא דמי והכי נמי מסתברא מדקתני ומודה רבי יהושע אי אמרת בשלמא איירי ר"ג במודה שפיר אלא אי אמרת לא איירי ר"ג במודה רבי יהושע למאן מודה מי סברת ר' יהושע אהאי פירקין קאי אמגו קאי ואפירקין קמא קאי אהייא אילימא אהא [ה]היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרים נאמנת רבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין התם מאי מגו איכא הרי כריסה בין שיניה אלא אהא [ו]ראוה מדברת עם אחד ואמרו לה מה טיבו של איש זה איש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרים נאמנת רבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין התם מאי מגו איכא הניחא [ז]לזעירי דאמר מאי מדברת נסתרה מגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי וקאמרה נבעלתי מהימנא אלא לרב אסי דאמר מאי מדברת [ח]נבעלת מאי מגו איכא ואלא אהא [ט]היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את ר"ג ור"א אומרים נאמנת ורבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין התם מאי מגו איכא בשלמא לרבי אלעזר דאמר במנה ולא כלום מגו דאי בעיא אמרה מוכת עץ אני תחתיך ואית לה מאתים וקאמרה מעיקרא דלית לה אלא מנה מהימנא אלא לר' יוחנן דאמר במאתים ומנה מאי מגו איכא אלא אהא [י]הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים היא אומרת משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדהו והוא אומר לא כי אלא עד שלא אירסתיך ר"ג ור"א אומרים נאמנת ור' יהושע אומר לא מפיה אנו חיין דמגו דאי בעיא אמרה מוכת עץ אני תחתיך דלא קא פסלה נפשה מכהונה וקאמרה נאנסתי דקא פסלה נפשה מכהונה משום הכי קאמר ר"ג דמהימנא וקאמר רבי יהושע לר"ג בהאי מגו דהכא מודינא לך בההוא מגו דהתם פליגנא עילווך מכדי האי מגו והאי מגו מאי שנא האי מגו מהאי מגו הכא אין שור שחוט לפניך התם הרי שור שחוט לפניך וכיון דרוב נשים בתולות נישאות כי לא אתו עדים מאי הוי [יא]אמר רבינא משום דאיכא למימר רוב נשים בתולות נישאות ומיעוט אלמנות וכל הנשאת בתולה יש לה קול

וזו

דאי רבן גמליאל הא אמר איהי מהימנא. נראה דלמ"ד [ג]הטוען לאחר מעשה ב"ד לא אמר כלום פריך דלמ"ד דמגי טעין פרעתי הכא נאמן הבעל אפילו לר"ג לומר אלמנה נשאתיך במגו דאי בעי אמר פרעתי: **הכי** נמי מסתברא. פי' בקונטרס הכי נמי מסתברא דמתני' אתיא כרבן גמליאל כדמשמיע דבברי וברי מודה מדקתני ומודה ר' יהושע כו' וקשה לפי' דכי לא אייר נמי ר"ג במודה דאם איירי ר"ג במודה שפיר ומודה רבי יהושע אלא דלא הוי מענין אחד כלומר דאגב דתנא מילתא דמודה ר"ג תני נמי מילתא דמודה בה רבי יהושע אבל אי לא אייר רבן גמליאל במודה לא שייך למיתני ומודה רבי יהושע לאשמועינן אע"ג דפליג בריש מודה בסיפא כיון דריש וסיפא אינם מענין אחד אבל קשה דלא הוה ליה למימר אמגו קאי דעד השתא נמי לפ"ה אמגו הוי קאי ונראה לר"י דה"פ הכי נמי מסתברא דבברי ושמא דמי ולא בא לומר דפליג רבן גמליאל בריש אלא אע"ג דבברי ושמא דמי מודה ר"ג משום דלאו שמא ממש הוא מדקאמר ומודה רבי יהושע אי אמרת בשלמא אייר ר"ג במודה כלומר אע"ג דבברי ושמא דמי מודה ר"ג דבעל נאמן היינו דקתני ומודה רבי יהושע דבהאי ברי נאמן דס"ד דטעמא דרבי יהושע משום ברי ושמא דזה אינו תובעו כלפי' בקונט' והשתא הוה מודה דר"ג ומודה דר"י מענין אחד אלא אי אמרת בריש בברי וברי גמור הוא ולא אייר רבן גמליאל במודה דפשיטא דכיון דברי וברי הוא דלא פליג ר"ג מאי ומודה וקאמר מי סברת דאריש קאי וטעמא דר"י משום ברי ושמא אמגו קאי דטעמא דר' יהושע משום מגו ונאמן אפי' הלה תובעו ואפירקין קמא קאי:

התם שור שחוט לפניך. פירש בקונטרס שהוא טוען עד שלא אירסתיך נאנסת והכא אין שור שחוט לפניך דאין הלה תובעו וי"י מפרש דהכא נמי אייר בהלה תובעו כלפי' וה"פ התם שור שחוט לפניך דהרי אין לה בתולים ואינה יכולה לומר בתולה אני כמו בשור שחוט שאין יכול לומר מי הוא ולהכי בין אומרת משארסתני נאנסתי בין אומרת מוכת עץ אני תחתיך לא מהימנא הכא אין שור שחוט לפניך ונאמן במגו דאי בעי אמר לא היתה של אביך מעולם: **כיון** דרוב נשים בתולות נישאות כי

ליכא עדים מאי הוי. לרב פריך דאית ליה [ב]הולכין בממון אחר הרובא[ג]:

וזו

ב א מיי' פט"ז מהלכות אישות הלכה כה סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן לו סעיף טו:

תוספות רי"ד

מיתמי גובה בלא כתובה ודייקינן טעמא דאיכא עדים פי' שיצאת בהינומא וראשה פרוע הא ליכא עדים בעל מהימן פי' ולא אמרינן הואיל ומספקא לן על יום נשואיה אם היתה בעולה או בתולה העמד אותה על חזקתה של קודם לכן ובתולה היתה לימא תנן סתמא דלא כר"ג דאי ר"ג האמר איהי מהימנא פי' דאזיל בתר חזקה דגופה וה"נ נימא העמד אשה על חזקתה ובתולה היתה ומהדר אפילו תימא ר"ג ע"כ לא קאמר ר"ג אלא ברי ושמא אבל ברי וברי לא אמר עיין בפ"ק. ודקארי לה מאי קארי לה. כיון דרוב נשים בתולות נשאות כברי ושמא דמי. וכיון דרוב נשים בתולות נשאות כי לא אתי עדי הינומא מאי הוה ניזיל בתר רובא. פי' ואע"ג דיש פלוגתא בהא מילתא רב ושמואל בפרק המוכר פירות דרב אמר הולכין בממון אחר הרוב ושמואל אמר אין הולכין בממון אחר הרוב וקי"ל הלכה כשמואל הכא משום דאיכא תרתי רובא וחזקה העמד אשה על חזקתה ובתולה היתה אפי' שמואל מודה. אמר רבינא משום דא"ל דרוב נשים בתולות נשאות ומיעוט אלמנות ורוב הנשאת בתולה יש לה קול הו הואיל ואין לה קול איתרע לה רובא:

גליון הש"ם

גמ' ודקארי לה מאי קארי לה. לקמן לו ע"א [ומא ל ע"ב] יבמות יח ע"א יד ע"א [עב ע"א גיטין קא ע"ב ב"ק מז ע"ב] ב"מ ב ע"ב [ח ע"ב] קמז ע"א [כתובות ד ע"ב] נדה סד ע"א:

מוסף רש"י

הא ליכא עדים בעל מהימן. וכתובתה מנה דהמוציא מחבירו עליו הראיה (רשב"ם ב"ב צב:). ודקארי לה מאי קארי לה. מי שהסיג תשובה זו בבית המדרש מה עלתה על דומו (לקמן לו:). **דרוב נשים בתולות נישאות.** ריב נשים שבעולם שנישאות לבעל, בתולות הן (רשב"ם ב"כ צב:). **מאיש פלוני וכהן הוא.** כלומר מיוחס הוא (קדושין עד:). **ראוה מדברת עם אחד.** בפנויה ומשום חשש דפסולין לבתן ולממזר וכיון שנבעלה לפסול פסלה מן הכהונה (לעיל יג:). **ר"ג ור"א אומרים נאמנת.** וכשרה לכהונה ולא מספקינן לה בנבעלה לפסול לה (שם). **מאי מדברת נסתרה.** ואע"פ שלא ראוה שנבעלה נפסלה לכהונה לר' יהושע דלקמן, דמעלה עצו ביוחסין (שם). **היא אומרת מוכת עץ אני.** הנושא את האשה בחזקת בתולה ולא מצא לה בתולים, היא אומרת מוכת עץ אני כו' (לעיל יא:) שנתקע לה עץ באומו מקום (שם יא:). **ומיעוט אלמנות.** וזו איכא למימר. המיעוט היא הואיל ואין לה קול כדמפרש ואזיל (רשב"ם ב"ב צב:).

וזו הואיל ואין לה קול איתרע לה רובא. תימה דתנן בפירקין (לקמן כח.) אלו נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקטנותן זכורי בפלוגתא שילפה בהינומא ולאשה פרוע וקאמר בגמ' מ"ט כיון דרוב נשים בתולות נישאות גילוי מילתא בעלמא הוא והשתא היכי מיירי אם יש לה קול למה צריך שום עדות לרב ניזיל בתר רובא כדפריך הכא ואי אין לה קול א"כ איתרע לה רובא ויצטרך שני עדים כשרים וכי תימא דכשמעיד הוא שראה בקוטנו ואחר עמו חשבינן קול הא פריך הכא סהדי שקרי נינהו ויש לומר דרוב נשים בתולות נישאות עדיף מרוב נשים הנישאות בתולות יש לה קול וכי אין לה קול לא יתרע כל כך רוב דבתולות נישאות אלא יועיל עדות דראה בקוטנו ואחר עמו:

וליחוש דלמא מפקא כו'. ואפי' ע"י עדי הינומא לא היה לה לגבות עד שתחזיר לו הכתובה כיון שיכול לבא לידי הפסד במה שנשארה כתובה תחת ידה דלא מיבעיא למ"ד דיכול לטענו אחר מעשה ב"ד דמפסיד דאם לא יהיה לה כתובה יהי' נאמן לומר פרעתי אלא אפילו למ"ד דלא מצי טענו אחר מעשה בית דין מפסיד במה שהכתובה תחת ידה שאם תתבענו פעם אחרת ולא יהיו לה עדי הינומא יהא נאמן לומר פרעתי מנה במגו דאי בעי אמר אלמנה נשתיך או אם יהא במקום שאין מכירין אם היא אשתו יהיה נאמן לומר פרעתי הכל במגו דאי בעי אמר אין את אשתי והשתא שהכתובה בידה תוליא מתתים וכיון שיכול לבא לידי הפסד אין לו לפרוע: **זאת** אומרת כותבין שובר. תע"ג דהכא לא אפשר דאיכא למיתא דלמא תשרוף כתובתה בעדים והדרא וגביא בעדי הינומא כדאמרינן בסמוך ודלמא הדרא ומפקא בעדי הינומא וגביא למ"ד הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום וע"כ זקוק הוא לשובר מ"מ דייק שפיר דבעלמא נמי כותבין שובר דאי אין כותבין בעלמא למה יפרע כאן כיון שיכול לבא לידי הפסד במה שהכתובה בידה כדפירשנו:

כותבין שובר. תע"ג דבפרק גט פשוט (נ"ב קעא: ושם) מפרש טעמא דמאן דאמר כותבין שובר משום דעבד ליה לאיש מלוה לאו דוקא ליה אלא הוא הדין בכל חוב כמו כתובה דהכא ושטרי מקח דאמר התם דכותבין שובר: **מאי** איבדה איבדה באור. וא"ת א"כ אפי' במקום שכותבין הוה ליה לאוקמי ומאי דוחקא לאוקמי במקום שאין כותבין וכתב לה איהו ואור"ת דבמקום שכותבין ונשרפה איכא למיחש שכתב לה כתובה אחרת דאסור להשהותה בלא כתובה מיהו הוה מצי לאוקומה במקום שכותבין ונשרפה אחר הגירושין דליכא למיחש שמא כתב לה אחרת אלא שנראה לו דוחק: **ותו** איבדה למה לי. אף על גב דלבאורה היינו פירכא קמייתא דפריך היינו נשרפה יש לייסב דהכי קאמר ותו אפילו אם נאמר דנשרפה הוי פירושא דנאבדה מכל מקום מקשי איבדה למה לי: **איתנוסי** הוא דאיתנסו. נראה דמיירי כגון דאיכא מגו דאי בעיא אמרה אין בידי כלום דאי לאו הכי אמאי מהימנא ואם תאמר בחילוק קליות דאמר לקמן אדרמלתא לית לה חיישינן דלמא תפסה כו' כדאמר הכא ואומר רבינו תם דדוקא בדבר שיש טורח כגון חבית דהכא יכולה לומר דאיתנסו אבל קליות ושאר דברים שהן קלים לעשות לא:

כלה

וזו הואיל ואין לה קול. שאין מעיד עליה שילפה בהינומא: **כי אתו עדים מאי הוי.** כיון דמחזקה דיש לה קול הרבה היו יודעין: **דלמא מפקא עדים.** עדי הינומא: **כותבין שובר.** שכשיפרע לה כתובתה תכתוב לו שקבלה כתובתה ויהיה בידו לזכות: **ואם תומרת.** ודלא כמאן דאמר אין כותבין בבבא בתרא[ד]:

רב פפא אמר. לעולם אין כותבין דנמצא זה נראין לשמור שובריו מן העכברים ומי שיש לו שטר על חבירו או יבית השטר ויחזירנו לו לא יטול כלום ומתני' במקום שאין כותבין כתובה אלא סומכין על תנאי בית דין שתקנו לבתולה מאתים ולאלמנה מנה דליכא למיחש לדלמא הדרה ומפקא לה: **דמתני לה.** לדרבי אבהו ולדרב פפא: **הטמינה כתובתה.** והיא תובעת מאתים והוא אומר אלמנה נשאתיך: **רקדו לפניה.** אם יש עדים שרקדו לפניה ביום נישואיה: **כום של בשורה.** המבשר עליה שימני בתולות ולקמן מפרש מאי היא: **אלא.** הכי קאמר כל איבדה כמי שהטמינה בפנינו דמי ולא גביא והכי קתני איבדה כתובתה הטמינה כתובתה נשרפה כתובתה אם רקדו לפניה וכו'. והכי פירושה אמרה אבד שטר כתובתה הרי היא כמי שהטמינה כתובתה בפנינו כדי להוליא ולגבות פעם שניה ואינה גובה כלום אא"כ תביא השטר ואם אמרה נשרפה ויש עדים שנשרפה דהשתא ליכא למיחש למידי תביא עדים שרקדו לפניה שזהו סימן לבתולה ותגבה מאתים: **מאן דמתני לה.** לדרבי אבהו ורב פפא אברייתא: **כל שכן אמתניתין.** דכיון דאברייתא דקתני בהדיא איבדה כתובתה גביא ועלה קאמר רב פפא דלא גביא ומתרץ לה דתדא קתני איבדה כתובת' הרי היא כמי שהטמינה וכשנשרפה הוא דקא גביא ולעולם אין כותבין שובר כל שכן דאמתני' איכא למיתני פלוגתא דרב פפא אדר' אבהו למימר דבמקום שאין כותבין כתובה עסקי': **ומאן דמתני.** פלוגתא דרב פפא ודר' אבהו אמתני': **אכל אברייתא לא.** מתני ליה דודאי שמעינן מינה דכותבין שובר דהא במקום שכותבין כתובה עסקינן: **כי קושיין.** דקתני איבדה כתובתה ולא ניחא לשויי שיטא דחיקא למימר איבדה כתובת' כהטמינה כתובתה קאמר: **כיון דלא אפשר.** כגון במקום שאין כותבין כתובה וגובות על פי עדים ויש לחוש לשמא תלך לב"ד אחר ותביא עדים אחרים ותגבה פעם שניה ודאי כתבינן שובר: **ראויה היתה זו לאכול בסרומה.** אי נישאת לבהן דבתולה שלמה נמצאת ולא בעולה שתפסל לבהן מחמת זנות: **מתקיף לה רב פפא.** ומה זו עדות לא נישאת אלמנה: **אטו.** אי נישאת כשהיא אלמנה לבהן הדיוט מי לא אכלה בתרומה: **זו ראשים.** בעילתה ראשית: **וימנין דתפסה מאתים.** בלא בית דין וכי בעינן לאפוקי מינה משום דאין עדים שהעבירו לפניה אמרה איתנוסי הוא דאיתנסו שיכורים היו מאונס יין המשתה הלכך השתא אתו עדים שהעבירו לפניה פתומה ותו ליכא[ה] מידי: **כילד מרקדים.** מה אומרים לפניה:

כמות

מסורת הש"ס

ג א מיי' פט"ז מהלכות אישות הלכה כה סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן לז סעיף טו:

ד ב מיי' פכ"ג מהלכות מלוה הלכה טו טז סמג עשין לד טוש"ע מ"מ סימן נד סעיף ב:

תוספות רי"ד

וליחוש דלמא מפקא עדי הינומא בהאי בי דינא וגביא ומפקא כתובתה או עדי הינומא בב"ד אחרינא וגביא א"ר אבהו זאת אומרת כותבין שובר פי' ולא מצי אידך למימר א"א לשמור שוברי מפני העכברים אלא או תקרע לי שטרא או לא אית לך כלום אלא פורעו בע"כ והוא כותב לו שובר ודלא כמ"ד בב"ב דאין כותבין שובר והכי אסיקנא שם בג"פ ודף קנא ע"ב דכותבין שובר: ת"ר כיצד מרקדין לפני הכלה. ב"ש אומרים

גליון הש"ם

גמ' אי כל הנישאת. כעין זה נדה דף כט ע"ח:

מוסף רש"י

כי אתו עדים. שילפה בהינומא, מאי הוי. מאחר שהן עצמן אין יודעין אם נישא בתולה או אלמנה נמצא דאין כאן קול כלל, הנך סהדי שקרי נינהו. ולא לאוה יוצאה בהינומא (רשב"ם ב"ב צב:). רוב הנשאת בתולה יש לה קול. מתוך שיש שמהה בנישואי בתולה מזכיר בה בני אדם (שם). איתרע לה רובא. דבתולות נישאות, דרובן יש להן קול מכחים כחו של אותו רוב, וכיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי המוליא מחבירו עליו הראיה (שם).

ה) [שבת עט. לקמן נו. פט. סוטה ז: ב"ב קנ: קעא:], ב) שבת עט. ב"ב קעא:], ג) מפכת דרך ארץ פ"ו, ד) [דף קעא:], ה) בס"ל נוסף: למיתם,

כמות שהיא. לפי יופיה ומשיכותה מקלסין אותה: **חסודה.** חוט של חסד משון עליה: **מלכין אמרו.** מדברי ב"ה שאמרו ישבחנה: **הפא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.** לעשות לאיש ואיש כרצונו: **משרו.** משוררים: **לא כחל.** אינה צריכה כחל: **ולא שרק.** לצבע המאדים את הפנים: **פירכוס.** קלינת שיער. זו לא כחלה ולא שרקה ולא פירכסה והרי היא יעלת חן: **כל מן דין.** כל כמות אלו הוו סומכין לנו לקרותן רבי ולמנותם דיינין: **סרמיסין.** מסרסין הלכות בהיפך טעמיהן: **סרמיטין.** לשון סמרטוטין: **חמיסין.** לומרים חמישית הטעם[ט]: **טורמיסין.** לא איתפרש: [י](טורמיסין כי ההיא דאמר בב"ר (פ' מא ג) על טורמיסין למיקרב למסאנא דמטרוניתא אנשים ריקנים)[כ]: **ממתיבתא.** מבית המדרש: **רבא דעמיה.** נשיא בעמו: **מדברנא.** מנהיג: **בריך מחייך לנלס.** ברוך נואף לנלוס: **בוציגא דנהורא.** על שהיה קלסתר פניו מבהיק כדאמרינן בב"ב (דף נח.) שופריה דרבי אבהו מעין שופריה [כא]דרבי יוחנן דנפקי זיהרורית מיניה כדמפרש התם: **אחלם.** שלם בדין. זורק אחת ומקבל אחת: **מכסיף לן סבא.** שמזלזל בכבוד תלמידי חכמים ונוהג קלות ראש בעצמו: **שטויפיה.** שוט של הדם שהיה מרקד בו: **שיעפיה.** שיעמו ומנהגו: **שטופיה.** שהיה מתנהג כשוטה: **מרכיב לה אכתפיה.** את הכלה: **כי כשורא.** כקורה בעצמה שאין אתם מהרהרין עליה: **לחכבה.** כשרואה הכל מסתכלים בה נכנס יופיה בלבו: **מעבירין.** כשכלה יוצאה מבית אביה לבית חתונתה ומושאי את יולאים וכזו וכזו אוכלוסים הרבה ואין רולין להתערב מעבירין את המת (אפילו) דרך אחרת: **אפילו למ"ד.** פלוגתא בפרק קמא דקדושין [נב:]: **שוס הפיס עליך מלך.** ישראל הוזהרו שישימו עליהם שימות הרבה כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה: **פרשה דרכים הוא.** ולא מיבר שעבר מלפניה אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך: **שיפורי.** מבריזין עליו שיבואו לכבדו: **דחייני גברי מאבולא לסיכרא.** משער העיר הביאא[מ] עד הקבר: **נטילתה.** של תורה ממנו כנתינתה בפיני. נטילתה היינו כשמת ותלמודו בטל: **למאן דקרי.** מקרא: **ותני.** משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים:

אבל

כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים [א]כלה נאה וחסודה אמרו להן ב"ש לב"ה הרי שהיתה חיגרת או סומא אומרי' לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה [ו]מדבר שקר תרחק אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים [ז]לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות כי אתא רב דימי אמר הכי משרו קמי כלתא במערבא לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן [ח]כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן כי סמכו רבנן לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא לא תסמכו לנא לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין ואמרי לה לא מן חמיסין ולא מן [ט]טורמיסין ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין ליה הכי רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מחייך לשלם אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי שהיה נוטל בד של הדם ומרקד לפני הכלה ואומר כלה נאה וחסודה רב שמואל בר רב יצחק [י]מרקד אתלת א"ר זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה [יא]איפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכולי עלמא וגמירי דלא אפסיק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא אי לתרי בדרא א"ר זירא אהנייה ליה שוטיתיה לסבא ואמרי לה שטותיה לסבא ואמרי לה שיטתיה לסבא רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד אמרי ליה רבנן אנן מהו למיעבד הכי אמר להו אי דמיין עלייכו ככשורא לחיי ואי לא לא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה [יב]גולית הלכתא כוותיה ת"ר [יג]מעבירין את המת מלפני כלה [יד]וזה וזה מלפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה ושבחוהו חכמים שבחוהו מכלל דשפיר עבד [טו]והא א"ר אשי אפילו למ"ד [יו]נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול [יח]מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול דאמר מר [יט]שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך פרשת דרכים הואי תנו רבנן [כ]מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אלעאי שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה במה דברים אמורים [כא]כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר איני משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי ואמרי לה [כב]תליסר אלפי גברי ומינייהו שיתא אלפי שיפורי עולא אמר כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סיכרא רב ששת ואיתימא רבי יוחנן אמר [כג]נטילתה כנתינתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא [כד]וה"מ למאן דקרי ותני אבל

מת בעיר כל בני העיר אסורים בעשיית מלאכה ומוקי לה בדליכא חברותא אבל אי איכא חברותא מותרין דאמר פירוש חברותא שנתלקו בני העיר לחבורות שתעסוק כל אחת במת שלה בפני עצמה היינו אלא בשעת הוצאה אבל בשעת הוצאה כולם צריכין לבא:

אבל

כלה כמות שהיא. ואם יש בה מום ישתקו ולא ישבחוה אי נמי ישבחוה בדבר נאה שיש בה כגון בעייניה או בידיה אם הם יפות וב"ה אומרים ישבחוה לגמרי דכשמזכירין מה שיש בה לשבח מכלל דשמר לגנאי: **ישבחנו** בעיניו **או יגננו בעיניו.** וב"ש סברי אע"ג דישבחנו בעייניו אין להם לחכמים לתקן להזקיק לומר שקר דהתורה אמרה מדבר שקר תרחק: **שיטתיה לסבא.** פר"ח לשון שיטה והדם (ישעיה מ"ט) אע"ג דלא הוי ממש מין אחד מ"מ שניהם מין ארז ואמנה ליה דנסביל כן זכה וי"ל דעמוד דנורא היה כעין שיבשא דהדם כדאמרינן בברכות רבה (פ' מא) נחת שיבשא דנורא ואיתעבידא כעין שיבשא דהדם ואפסקא בין דידיה לחבריהי אמרי חמית הדין סבא דקאי שיבשא דנורא קוביה משום דעביד קמוהי דכלתא: **מלך** שמחל **על כבודו אין כבודו** מחול. אע"ג דלא היה מלך גמור כדמשמע באלו נאמרין (פוטה דף מא.) מ"מ היו נוהגין בו כבוד כמלך גמור: **פרשת** דרכים הואי. הכא לא מצי לשנויי מצוה שאני כדמשני באלו נאמרין (ג"ז שם) גבי שקרא מעומד דהתם מצוה הוא שיש למלך לחלוק כבוד לתורה החשובה ממנו אבל הכא ליכא מצוה לכבודו עדיף מכבוד הכלה:

[ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה. מכאן משמע כשיש אבל ואתן בבית הכנסת המתן יוצא מחלה ושושביניו ושוב יוצא האבל ומנחמיו וגם הקרובים לתתן ולאבל יאבלו בבית המתן אם ירצו הם כבודו קודם וכן בנבוך כשמוליכים הכלה לבית המתן מוליכין הכלה תחלה אם יש מת בעיר או יקרוהו קודם שיגיע הזמן דהכנסת כלה. להרא"ש]:

מבטלין תלמוד תורה **להוצאת המת.** וקשה [ט]דהכא לכות דרך ארץ אמר ר"ע תחלת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו ד' מילין עד שהבאתיו לבית הקברות וקברתיו וכשבאתי והרליתי דברי לפני ר"א ור' יהושע אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה כאילו שפכת דם נקי וי"ל דהתם לאו משום ביטול תורה אלא משום דמת מצוה קנה מקומו והיה לו לקוברו במקום שמצאו וכן משמע במס' שמחות (פ"ד) דקאמר מת מצוה קנה מקומו[מ] והטובר על דברי חכמים חייב מיתה[מא] וכן אמר ר' עקיבא תחלת תשמישי כו' והר"ר יהודה מקורבי"ל תירץ דהתם משום דביטל עצמו משימות ת"מ קאמר [מב]דגדול שימושה יותר מלימודה: **להוצאת** המת. לא במת מצוה איירי אלא בכל המתים ואע"ג דבפ"ק דמגילה (דף ג: ושם) אומר פשיטא דמת מצוה ותלמוד תורה מת מצוה עדיף דתניא מבטלין ת"ת להוצאת המת נקט מת מצוה אגב מילי אחרייני דהתם דהוו דוחקא מת מצוה והא דאמר באלו מגלחין (מו"ק דף מז:) דרכים הואי תנו רבנן [מג]מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אלעאי שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה במה דברים אמורים [מד]כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר איני משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי עולא אמר כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סיכרא רב ששת ואיתימא רבי יוחנן אמר [מה]נטילתה כנתינתה מה נתינתה בס' רבוא אף נטילתה בס' רבוא וה"מ למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא פי' דקרי מקרא ותני משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים אבל למתני לתלמידים לית ליה שיעורא וכתב המורה וממילא שמעינן דלמאן

ח) [סנהדרין יד.], ט) [נעורין ערך חמם הארץ לפרש כל המצות אלו בכמה אופנים קח נא מפסק], י) [נקמן עז:], יא) [מסמות פי"ח ע"ב], יב) קדושין לב: סוטה מא: סנהדרין יט:, יג) [שם וכסנהדרין כב.], יד) [מגילה ג: כט:], טו) [ל"ל מריבר וכן איתא במגילה], יו) [ח"ל הענין בערך חמם ממיסין שטוין מומשה של מסכת ועיין רש"י בסנהדרין מפרש מלשון חמסנין שמוגעין מלומר טעמי תורה], יח) הגה"ה היא זו. רש"ל, כ) שם בב"ר הגירסא טולמוסין ופרש"י בפירושו שם טולמוסין אנשי חמם מרגוס אדם בליעל (משלי י יט) בר נש טולמוסא ועי' במערכי לשון ערך טרחם, ל) [ניחא הכי לא בב"ב גם בב"מ פד. קאמר להדיא טעם דלא אשיב שופריה דר' יוחנן והגה בגרא"י דסנהדרין יד. ד"ה בוציגא וכו' אפשר לתקן ולומר דל"ל מעין שופריה דיעקב אבל בגרא"י הכא שמיים דנפקי זיהרורית מיניה כדמפרש התם מצוה מיניה כדמפרש התם מצוה לישב ולתקנו בחופן אחר], מ) בס"א ליתא הביא, נ) [ל"ל דנמסכת דרך ארץ זוטא פ"ח], סא) [ובירושלמי יז.], סב) [בתרומות ד: ערובין כח:].

תורה אור השלם

1. מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע:
שמות כג ז
2. שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נֵכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו

גליון הש"ס

גמ' מרקד אתלת. ירושלמי פ"ח דפאה על מתני' ח' וכשיטו קלת ועוד במ"ר בראשית פ' נט: תוס' ד"ה מבטלין וכו' דגדול שימושה. ברמות דף ז ע"ב:

מוסף רש"י

וחסודה. מקובלת לכל רואיה (עי' בראשית לט כא). לא כחל. לעיניים, ולא שרק. לפנים, ולא פירכוס. לשיער, שיר הוא לכלה נאה שמעלת הן בלא קישוט (סנהדרין יד.). כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא. כל כמו אלו ויהיא כהן היו סומכין לנו, ברמיוים הם לשמיה (שם). סרמיסין. לשון הפכים, כמו סרס את המקרא מראשו לסופו, שמהפכין את טעמי תורה (שם). סרמיטין. לשון סמרטוטו, כלומר שאין נותנים טעם הגון לדבריהם (שם). חמיסין. חמסנין, שמוגעין מלומר טעמי תורה (שם). טורמיסין. לא אתפרש (שם). ר' אבהו. הוה מקורב למלכות (ע"ז כח.). מדברנא. מנהיג, על שם שהיה פרנס וקרוב למלכות (סנהדרין יד.). בוציגא דנהורא. על שם שהיה גדול בני כלאמרין בהשוכר את הפועלים (ב"מ פד:) שופריה דר' אבהו מעין שופריה דר' יוחנן (סנהדרין שם, והגה שם: מעין שופריה דיעקב אבינו). בריך מחייך. ברוך נואף (שם). ולהכנסת כלה. לנותה מבית אביה לבית חופתה (מגילה כט.).

ה א טוש"ע אה"ע סימן סה סעיף ח:
ו ב מיי' פ"ו מהלכות דעות הלכה ח:
ז ג טוש"ע שם סימן סה סעיף כ:
ח ד מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה ח סמג עשין דרכנו ב טוש"ע י"ד סימן שם וטוש"ע אה"ע סי' סה סעיף ד:
ט ה מיי' שם הלכה ח:
י ו מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה ו סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף יד:
יא ז מיי' פ"ב מהלכות מלכים הלכה ג סמג עשין ה:
יב ח ט י כ מיי' פי"ד מהלכות אבל הלכה ט והלכה יא טוש"ע י"ד סימן שסח סעיף ח:

תוספות רי"ד

כלה כמות שהיא פי' לפי יפיה וחשיבותה מקלסין אותה ולא במה שאין בה ובה"א כלה נאה וחסודה חוט של חסד משון עליה ומראיתה נאה פי' נאה בעיני הבריות אמרי ב"ש לב"ה לדבריך הרי שהיתה חגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק א"ל ב"ה לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות פי' לומר דבר המתקבל ראע"פ שאומר שקר: ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה וזה וזה מלפני מלך ישראל. ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה אמרו עליו על ר"י בר אלעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה בר"א כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר ר"ש בר (איקא) [איני] משמיה דרב תליסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי ואמרי לה תריסר שיפורי ואמרי לה אלפי גברא ומינייהו שיתא אלפי שיפורי פי' מכריזין עליו שיבואו לכבדו וגם מקונניים ומספידים אותו בחלילים עולא אמר כגון דחייצי גברא מאבולא ועד סכרא פי' מפתח העיר עד הקבר ר"ש ואיתימא ר' אמי ואיתימא רבי יוחנן נטילתה כנתינתה מה נתינתה בס' רבוא אף נטילתה בס' רבוא וה"מ למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא פי' דקרי מקרא ותני משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים אבל למתני לתלמידים לית ליה שיעורא וכתב המורה וממילא שמעינן דלמאן